

Pirmosios publikacijos

AUDIMO, KAIP TEKSTĄ ORGANIZUOJANČIO ELEMENTO, VAIDMUO PLATONO VALSTYBININKE

Raminta Važgėlaitė

Vilniaus universiteto Klasikinės filologijos katedros absolventė,
Vilniaus universiteto Lietuvių literatūros katedros magistrantė

*Language is a labyrinth of paths*¹.

Perfrazuojant Ludwigo Wittgensteino posakį, galima teigti: kalba – sampynų, sąaudų labirintas, žodžių audinys. Juk ne veltui lotyniškas *textum*, *t n* – visų pirma audeklas, audinys, pynė ir tik tada žodis, sakinių sąryšys².

Vienas iš įdomiausių teksto kaip daugiasluoksnio audinio, įvairiomis gijomis sujungto į vientisą sanpyną, pavyzdžių – Platono dialogas *Valstybininkas*³, į kai kuriuos jo aspektus galima pažvelgti struktūriniu žvilgsniu, tiesa, ne akiai pritaikant teksto tyrimų instrumentariją, bet pasinaudojant tam tikromis idėjomis apie teksto organizacinį principą, jo klodus ir jų sąsajas. Apie tekstą, o vėliau pasakojimą

kaip organizacinį principą XX a. pradžioje pirmasis prabyla kalbininkas Romanas Jakobsonas, pavadindamas vieną iš šešių kalbos funkcijų poetine, laikydamas ją ne savybe, dekoratyviu priedu ar kalbiniu papuošalu: „poetiškumas yra ne paprastas kalbos papildymas retorinėmis puošmenomis, o naujas visos kalbos ir visų jos komponentų įprasminimas.“⁴ Prancūzų struktūralistams pasakojimo kalba – tam tikras diskursas, reikšmės organizavimo principas, naratyvumas (*narrativité*). Greimo semiotinės mokyklos atstovai imasi skirti teksto reikšmės pakopas: diskursyvinę, naratyvinę ir loginę-semantinę⁵, dažnai pusiau juokais jis lyginamas su Napoleono torto sluoksniais: esą norint „įkasti“ tekstą, reikia jį perpjauti it tortą ir paragauti visų sluoksnių. Taigi šio straipsnio tikslas – atskleisti organizacinį teksto principą ir audimo figūros vaidmenį jame. Šiam tikslui ypač tinka Platono dialogas *Valstybininkas*: ketinama pažvelgti į audimo sąvoką įvairiuose *Valstybininko* kloduose, jų sąsa-

¹ Ludwig Wittgenstein, *Philosophical Investigations*, Upper Saddle River, New Jersey: Prentice Hall, 1973, item 18 and item 203: *Kalba – kelių labirintas*.

² Tuomet labirintais, sampynomis vadinti ir Platono dialogai, mat. gr. διάλογος yra ne kas kita, kaip „kalbėjimas taip, kalba taip“, taigi „labirintai“ taip.

³ Gr. Πολιτικός. 2011 m. šis dialogas buvo išverstas į lietuvių kalbą ir kartu su įvadininiu straipsniu ir komentarų apgintas kaip Ramintos Važgėlaitės bakauro darbas Vilniaus universiteto Klasikinės filologijos katedroje. Tiesa, vertėja ir straipsnio autorė iš pradžių buvo pasirinkusi dialogo pavadinimo vertimą *Politikas*, tačiau vėliau jis pakeistas ir straipsnyje vadinamas *Valstybininku*.

⁴ Roman Jakobson, *Questions de poétique*, Paris, Seuil, 1973, 15.

⁵ Kęstutis Nastopka, „Europinė semiotika šiandien“, in: *Literatūra*, 2004, 46(5), 8.

jas ir tarptekstinius ryšius su kitais Platono tekstais iš dalies pasinaudojant struktūralistų atrasta teksto kaip organizacinio principo sistemos samprata.

Audimo, audinio vaidmuo ir semantika Platono dialoguose beveik netirti. Nors jau Sokrato kalboje rankų darbas, jo sukurti pavidalai įgyja filosofinę prasmę, dėl buitinių pavyzdžių, taip pat audimo, gausos filosofo kalbėsena kaip žemas ir nesiderinantis su filosofija nuokrypis nuo aristokratinės kalbėsenos sulaukdavo pajuokos. Platonas, puikus filosofas, rašytojas, meistriškai suaudžiąs filosofinį ir literatūrinį audinį į formos ir turinio vienovę, kartais laikomas „moterišku“ filosofu, kaip Homeras – „moterišku“ poetu⁶ dėl audimo ir moteriškų užsiėmimų vaizdavimo.

Taigi tyrimo objektai – visų pirma audimo, audėjo ar audinio pavyzdžiai tekste, tuomet – filosofiniai „audimo“ mitai. Be to, bus atkreiptas dėmesys į leksines dialogų teksto kaip audinio ypatybes, ypač dialogo *Valstybininkas* (gr. Πολιτικός, lot. *Politicus*), kuriame valstybininkas gretinamas su audėju, o pats audimo pavyzdys itin įmantrus ir aprėpiantis daugybę teksto klodų, veikiąs kaip įvairių dialogų aspektų vienovę kuriantis veiksnys, taip pat kuriantis tiek intertekstualių Platono dialogų sąsają, tiek ryšius su kitais tekstais. Taip pat nagrinėsime dialogų *Kratilas*, *Faidonas*, *Vastybė*, *Gorgijas*, *Timajas*, *Hipijas Jaunesnysis*, *Kritonas* audimo pavyzdžius ir ypač *Valstybės* Ero mitą.

Audimo palyginimai

Audimo palyginimai – akivaizdžiausias ir gan dažnas audimo vartojimo atvejis Platono tekstuose; vienur jie reikšmingi,

⁶ Plg. tik keli pavyzdžiai: *Od* II. 104, III. 274, IV. 739, XIII. 136, 218, 303, XVI. 231, XIX. 149, II. VI. 456,

kitur neverti dėmesio. Audimą reiškiančių žodžių grupę sudaro iš indoeuropiečių prokalbės paveldėti žodžiai, kilę iš ide. **au-* ar jos variantų, pvz., liet. *austi* ar bendrašaknis gr. ὑφαίνω, ir jo vediniai, aptinkami *Valstybininko* tekste: ὑφαντική, ὑφάσματα, ὑφή, ὑφάντη ir pan.

Su audimu susijusius žodžius galima skirti į kelias grupes:

I. ὑφανσις *audimas*;

II. ὑφάντης *audėjas* (Pl. *Phd.* 87b, *Resp.* 369d, Arist. *Pol.* 1291a13 etc.);

III. ὑφαντικός 1. *įgudęs austi* (Pl. *Cra.* 388c sq.); „τὸν ὑφαντικώτατον“ (*Grg.* 490d.), *adv.* ὑφαντικῶς *audimo būdu* (*Cra.* 1c), 2. ἡ ὑφαντική (*sc.* τέχνη) *audimo meistrystė* (*Democr.* 154, *Grg.* 449d, Arist. *Pol.* 1256a6);

IV. ὑφαντός *nuaustas*;

V. ὑφαίνω 1. *austi* (*Phd.* 87b), ὑφάνθην (Pl. *Ti.* 72c), ἰμάτιον (Pl. *Hp. Mi.* 368c); ἰμάτιον ὑφαίνεσθαι (*Phd.* 87b), 2. *sumanyti, išrasti, numatyti*, 3. *kurti, konstruoti, ūkio architektūra* (Pl. *Cri.* 116b); ἀναίμου ὑφανθέντος [τοῦ σπληνός] (Pl. *Ti.* 72c); *kurti, komponuoti, rašyti, poikilon āndhema* (odės metafora) (Skt. *ubhnāti laikyti kartu, apimti, surišti*).

VI. ὑφασμα *austas apsiaustas, audinys* (*Od.* III. 274, *Plt.* 310e);

VII. ὑφή *audinys*, Aesch. *Ag.* 949, Eur. *Ion.* 1146, Eur. *IT* 814, *Plt.* 281a etc.

Akivaizdu, kad palyginimas su audimu, audėju, staklėmis ar audiniu mėgstamas ir dažnai aptinkamas Platono tekstuose. Tokie palyginimai atlieka kelias funkcijas: kuria dialogų tarpusavio „dialogą“, išduoda audimo figūros svarbą tekste ir atlieka kitus vaidmenis, kurie nagrinėjami šiame straipsnyje, nors jame daugiausia dėme-

sio vis dėlto skiriama *Valstybininkui* kaip geriausiam audimo figūros realizacijos pavyzdžiui.

Audimas kalbinėje dialogų raiškoje

Valstybininko būdinga kalbinė raiška, primenanti audžiamą audinį keliais aspektais. Visų pirma, dialoge taikomas skirstymo metodas (plg. 1 ir 2 pav.) grafiškai primena gijų pasiruošimą audimui, taigi apmatams ir ataudams skirtų siūlų išskirstymą; išsamiau apie tai kalbama skyriuje „Dieresis kaip audinio gijų atskirtis“. Be to, dialogo tekstas tarsi audinys išsprautas į rėminę kompoziciją: dialogo pabaigoje pakartojama pradinė mintis. Iš pradžių (*Plt.* 257a) Teodoras sako: Τάχα δέ [γε], ὦ Σώκρατες, ὀφειλήσεις ταύτης τριπλασίαν· ἐπειδὴν τὸν τε πολιτικὸν ἀπεργάσωνταί σοι καὶ τὸν φιλόσοφον⁷, o pabaigoje (311c) Jaunesnysis Sokratas pareiškia: Κάλλιστα αὖ τὸν βασιλικὸν ἀπετέλεσας ἄνδρα ἡμῖν, ὦ ξένε, καὶ τὸν πολιτικόν.⁸ Taip tarsi apibrėžiamas dialogo *corpus vile* – pasakojimas apie valstybininką, geriausia valdovą ir audėją, kaip vėliau paaiškės. Be to, į teksto vidų tarsi „įaudžiamas“ kosmologinio mito ornamentas, atskiriaš dvi ryškias teksto temas – valstybininko kaip ganytojo ir valstybininko kaip audėjo apibrėžtis, ir dar, be kita ko, pats organizuotas tarsi šaudyklės judėjimas po audžiamą audinį.

Dialoge taip pat gausu naujadarų, specifinių terminų ir retų žodžių formų. Pasi-

⁷ „Sokratai, greitai tris kartus daugiau būsi dėkin-gas, kai bus tau nusakęs valstybininką ir filosofą.“ (čia ir toliau vertė Raminta Važgėlaitė).

⁸ „Svetimšali, kuo gražiausiai apibūdinai karalių ir valstybininką“.

rodo, tekste jie atlieka tam tikrą funkcinį vaidmenį: bendromis šakninėmis morfemomis ir žodžių sąsajomis tekste „suaudžiamas“ išstisus sąryšių audinys. Galima išskirti kelis žodžių vartosenos atvejus:

a) Norint išryškinti dichotominį skirstymą pasitelkiami naujadarai, dažniausi su -νομικός „ganymo meistrystė“: ἀνθρωπονομικός (266e), ξηρονομικός (264d), πεζονομικός (265c, cf. 264e, 267b.), οἰκονομικός; -τροφικός „maitinimo meistrystė“: ἀγγελαιοτροφικός (267b), ζωοτροφικός (263e), ἰδιοτρόφος (261d), κοινοτροφικός (261e, 264b, 264d, 267d), μονοτροφία (261d), ξηροτροφικόν (264d, 264e), ὑγροτροφικός (264d); -ουργικός „gaminimas“: δερματοουργικός (280c), ἐπιθηματοουργία (280d), ἱματιουργικός (280a), λεπτοουργεῖν (262b), προβληματουργικός (280d), σκευουργία (299d), ταλασιουργία (282c, 283a), greta įprastesnių χειρουργία (258d), γεωργοὶ (267e), σιτουργοὶ (267e), κακουργεῖν (298b), δημιουργεῖ (308c); -κομικός „rūpestis“: ἀγγελαιοκομικός (275 esq., 299d.); -φορβός: βουφορβός (268a), ἵπποφορβός (261d), ir pan. (plg. 2 pav.).

b) Kitą grupę sudaro specifiniai techniniai, ypač audimo, terminai; kai kurie jų minėti prie a grupės žodžių; grupė, panašiai kaip pirmoji, bendromis šakninėmis morfemomis tekste suaudžia išstisą asociacijų audinį: jeigu κερκίς „šaudyklė“, greta bus κερκιστική, συγκερκίζοντα, jeigu κνάψις „glitas“, tai κναφευτική, nuo τάλας „vilna“ tuoj pat sukuriama ταλασιουργική (281e, 282b), ταλασιουργία (282b–c, 283a), ταλασιουργικόν (282c) ir pan.; 281e minimi kai kurie įrankiai (ἄτρακτος „verpstė“, κερκίς „šaudyklė“),

282a meistrystės (priežastinės πλυντικός „drabužių valymas“, άκεστικός „taisymas“, κναφευτικός „vėlimas“, ξαντική „karšimas“, νηστική „verpimas“, ταλασιουργικός „vilnos verpimas“, κερκιστική „vėtymas šaudykle“, ύφαντικός „audimo meistrystė“, στρεπτικός „siūlių vijimas“, συμπλεκτικός „supynimas“), taip pat 282c *sqq.* audimo terminija (στήμων „apmatai, metmenys“, κρόκη „ataudai“, νήμα „verpalai“, κνάψις „glittas“, έρέα „vilna“).

c) Astronominiai terminai, daugiausia reiškiantys skriejimą, judėjimą ratu, kelia sąsają su šaudyklės judėjimu pirmyn-atgal po audžiamą audinį; grupę priskirti naujadarams galima tik iš dalies. Stilistiškai panašios reikšmės, tačiau skirtingų šaknų žodžių gausa padeda išvengti monotonijos; jau vien veiksmažodžiai συγκυκλέω (269c) ir κυκλέω (270b) bei συνανακυκλέομαι (271b), συμποδηγέω (269c, 270a), περιάγω (269c), συναρομόζω (269d), στρέφω (269e), κινέω (269e); taip pat περίοδος (269c), αυτόματος (269c), μεταβολή (269e), φορά (269e), ανακύκλησις (269e) ir κύκλησις (271d), παράλλαξις (269e), περιαγωγή (270a) ir άγωγή (274b), ισόροπος (270a), άνείλιξις (270d), περιφορά (271b, 274e), πορεία (274a), γένεσις (274e) ir kt.

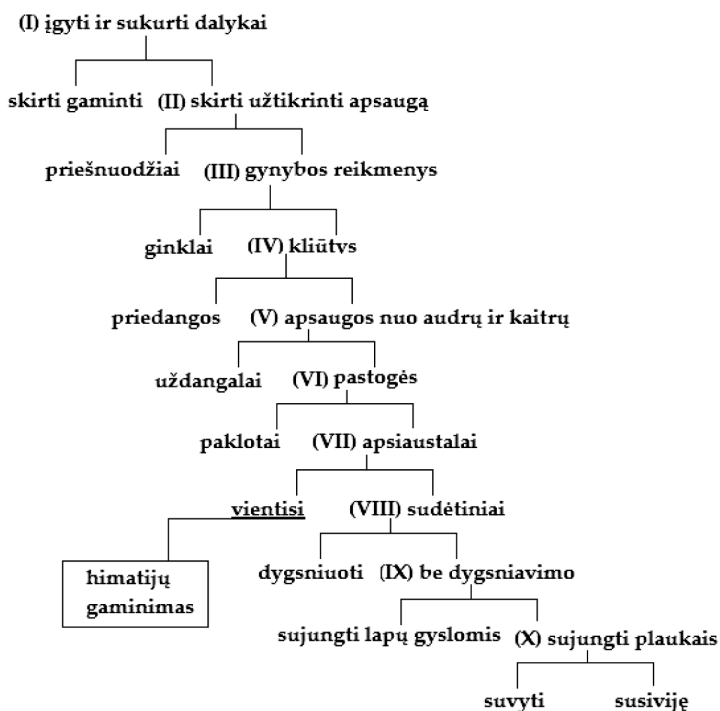
d) Įvairių profesijų ir meistrysčių pavadinimai: άριθμητικός (258d), τεκτονικός (258d), χειρουργία (258d), κήρυξ (260d), έρμηνευτικός (260d), κελευστικός (260e), μαντικός (260e), άρχιτεκτονικός (261c), βοηλάτης (261d), ίπποκόμος (261d), ίπποφορβός (261d), βουφορβός (261d), χηνοβωτία (264c), γερανοβωτία (264c), πεζονο-

μικός (264e, 265c), άνθρωπονομικός (266e) ζωοτροφικός (263e, 267b), έμπορος (267e), γεωργός (267e), σιτουργός (267e), γυμναστής (267e), ιατρός (267e), βουκόλος (268a), νυμφευτής (268a), μαιευτικός (268b) ir kt.

Dieresis kaip audinio gijų atskirtis

Valstybininko teksto „audime“ atsiskleidžia būdingas „gijų atskyrimo“ pavyzdys: audimo dalyje (279a–283a) aptinkamas kuriamų daiktų skirstymas, dešimteriopa klasifikacija: „[...] (I) visi dalykai, kuriuos sukuriame ir įgyjame, (a) vieni jų skirti ką nors *gaminti*, (b) kiti *užtikrinti apsaugą* nuo kančių; (II) iš apsaugos priemonių vienos yra (a) *priešnuodžiai*, dieviški ir žmogiški, kitos – (b) *gynybos reikmenys*; (III) iš gynybos reikmenų vieni – (a) karo *ginklai*, kiti – (b) *kliūtys*; (IV) iš kliūčių vienos yra (a) *priedangos*, kitos – (b) *apsaugos nuo audrų ir kaitrų*; (V) iš apsaugų vienos yra (a) *uždangalai*, kitos – (b) *pastogės*; (VI) iš pastogių – (a) *paklotai* ir (b) *apsiaustalai*; (VII) iš apsiaustalų vieni (a) *vientisi*, kiti – (b) *sudėtiniai*; (VIII) iš sudėtinių vieni (a) *dygsniuoti*, kiti – (b) *be dygsniavimo*, (IX) iš nedygsniuotų vieni (a) *sujungti lapų gyslomis iš žemės*, kiti – (b) *plaukais*; (X) iš sujungtų plaukais vieni (a) *svyti vandens* ir *žemės*, kiti – (b) *patys susiviję*. Iš (VII a) *vientisų* (V) *apsisaugojimo priemonės* ir (III), *apsaugas* (VII a) padarytas *iš savęs*, pavadinome himatijais.“

Išskaidžius dirbinius, audimo meistrystę mėginama atskleisti tarsi atvirkštine tvarka, atspirties tašku pasirenkant devintą skaitymo pakopą: „[...] ne tik atrėžėme, atskyrę pagal audinių apsirengimo būdą – vyniojantis arba velkantis. [...] Pašalinome

1 pav. Dirbinių skirstymas

visą (IX a) dirbinių kūrimą (IX a) iš linų, žolių ir visų kitų augalų gyslų [...]; apibrėžėme vilnos vėlimą ir (V) užklotų ir pastogių odadirbystės priežiūrą, naudojamą namų statyboje, visoje dailidystėje ir kitoje meistrystėje kaip apsaugą nuo vandens, ir (III b) kliūčių sudarymo meistrystes, kiek jos teikia (I b) apsisaugojimo dirbinių prieš vagis ir jėgos išpuolius ir siejasi su (V a) uždangų gaminimo atsiradimu ir durų taisymu, atskirtos kaip dailidystės dalys; atskyrėme (III a) ginklakalystę, (III b) plataus ir įvairaus įtvirtinimų statymo gebėjimo dalį; iš pradžių (II aa) burtininkystę tuojau atskyrėme nuo viso (II a) priešnuodžių gaminimo, ir norėtume manyti, kad dabar jau esame palikę pačią tiriamą (IV b) ap-

saugą nuo audrų, vilnos gynybos reikmenų gaminimą, pavadintą audimo vardu [...].“

Po skirties palyginama: tarp himatijų gaminimo ir politinės meistrystės yra analogija, himatijų gaminimas su audimu sutinka kaip politinė meistrystė su karališka, t. y. nėra absoliutaus atitikmens, todėl tiek audimas, tiek karališka meistrystė – pirmųjų dalys, tačiau jų neatitinka, taigi tapatinama klaidinga. Toliau pasirodo (281a–c) dalinė audimo ir himatijų gaminimo sąsaja, mat kaip audimo paskirtis iš dalies sutampa su pynimo, karšimo, verpimo, vėlimo, drabužių taisymo, – meistrystės, besiginčijančių su audimo galia dėl drabužių priežiūros, lygiai taip su politine meistryste iš dalies siejasi kitos su ja dėl valstybės valdymo

konkuruojančios meistrystės (žr. 267e: pasiuntiniai, žemdirbiai ir maisto teikėjai, o su jais gimnastikos mokytojai ir gydytojų padermė).

Taigi minėtos meistrystės išsidėstyti maždaug taip: himatijų kūrimo dalis – rūpestis vilnoniais drabužiais, o šio dalis audimas padalijamas į tapsmo priežasties bendrininkės meistrystę, kuriai priklauso audimui naudojamų įrankių gamyba ir darbas su šaudyklėmis, verpstėmis ir kitais panašiais įrankiais, ir pačios priežasties meistrystę. Antrajai priklauso *vėlimo meistrystė* (gr. κναφευτικός), apimanti drabužių valymą, taisymą ir visą su susijusią priežiūrą. Greta išskiriamas *vilnos verpimas* (gr. ταλασιουργικός), apimantis karšimą, verpimą ir visas dalis, susijusias su pačiu drabužių gaminimu. Toliau, 282b sakoma, kad ši meistrystė sudaryta iš atskyrimo, taigi vilnos karšimo, ir sujungimo, pusės audimo meistrystės, dalių. Tuomet atskiriamos *sujungimo ir vilnos verpimo* dalys, mat viena audimo dalis yra siūlų vijimas, taigi ataudų ir apmatų gijų suvijimas, o kita – supynimas. Be to, čia paaiškėja siūlų ruošimas audimui: suverpta vilna tampa verpalais, jie karšiami (ištempiami į ilgį ir plotį), tuomet suvejami į apmatų ir ataudų gijas. Ataudų verpalai verpiami iš ilgo stipraus pluošto, specialiai apdorojami. Apmatai sudaro audinio pagrindą, jiems skirtos siūlų gijos tvirtesnės, prieš audžiant dar glituoamos, t. y. įtrinamos specialiu klijingų medžiagų tirpalu, vadinamu glitu, ir paliekamos išdžiūti. O apmatai, t. y. horizontalios gijos, kuriomis ataudžiama, paliekami minkštesni. Audinys kuriamas tiesiu ataudų ir apmatų pynimu, pirmiau juos išskaidžius, atlikus diarezę. Pynimas ir diarezė vėliau pasitelkiami

aiškinant švelnių ir griežtų charakterių sampynos kaip darnios valstybės pagrindo svarbą, taigi audinio svarba iš empirinės plotmės analogijos būdu perkeliama į idėjinį dialogo lygmenį.

Filosofinis *Valstybininko* mitas

Audimas dažnas filosofiniuose Platono mituose. Anot Tatjanos Aleknienės, pats Platono „mitas“ suaustas iš daugelio elementų: tradicinio liaudiško tikėjimo, homerinio epo įvaizdžių, naujų religinių sąjūdžių skelbiamo mokymo ir gamtos filosofų teorijų⁹. Mitas kalba apie žemišką gyvenimą gyvenančio žmogaus žinojimą ir patirtį pranokstančius dalykus. Taigi dažnas mitas tekste skleidžiasi kaip intertekstinių, net interkultūrinių elementų mazgas, būtinas mito audinys teksto audinyje.

Valstybininke (268–274e) mitas įterpiamas paaiškėjus, kad valstybininko kaip ganytojo apibrėžtis pernelyg plati, neleidžianti atskirti valstybininko nuo kitų, tariamų, ribotos srities valdytojų (267e–268c). Mitas kaip didžios literatūros kūrinys, su savarakiška tiesa, grožiu ir estetikos pajauta turįs atskleisti idealios ir tikrosios žmonijos padėties skirtumą ir iš jo kylantį skirtingo valdovo, nebe ganytojo, o audėjo būtinybę, kurios negali išryškinti dialektinis samprotavimas. Ne veltui Sethas Benardetas pusiau juokais taria: ganytojas galų gale nužudo ir suvalgo savo globojamą avį, o tai visiškai nederėtų su valstybininkui, besirūpinančiam valstybe, kaip iš skirtingų asmenybių nuaustu audiniu¹⁰.

⁹ Tatjana Aleknienė, „Paaiškinimai“, in: Platonas, *Faidonas*, Vilnius: Aidai, 1999, p. 263, 149.

¹⁰ Seth Benardete, 2006, p. III 107.

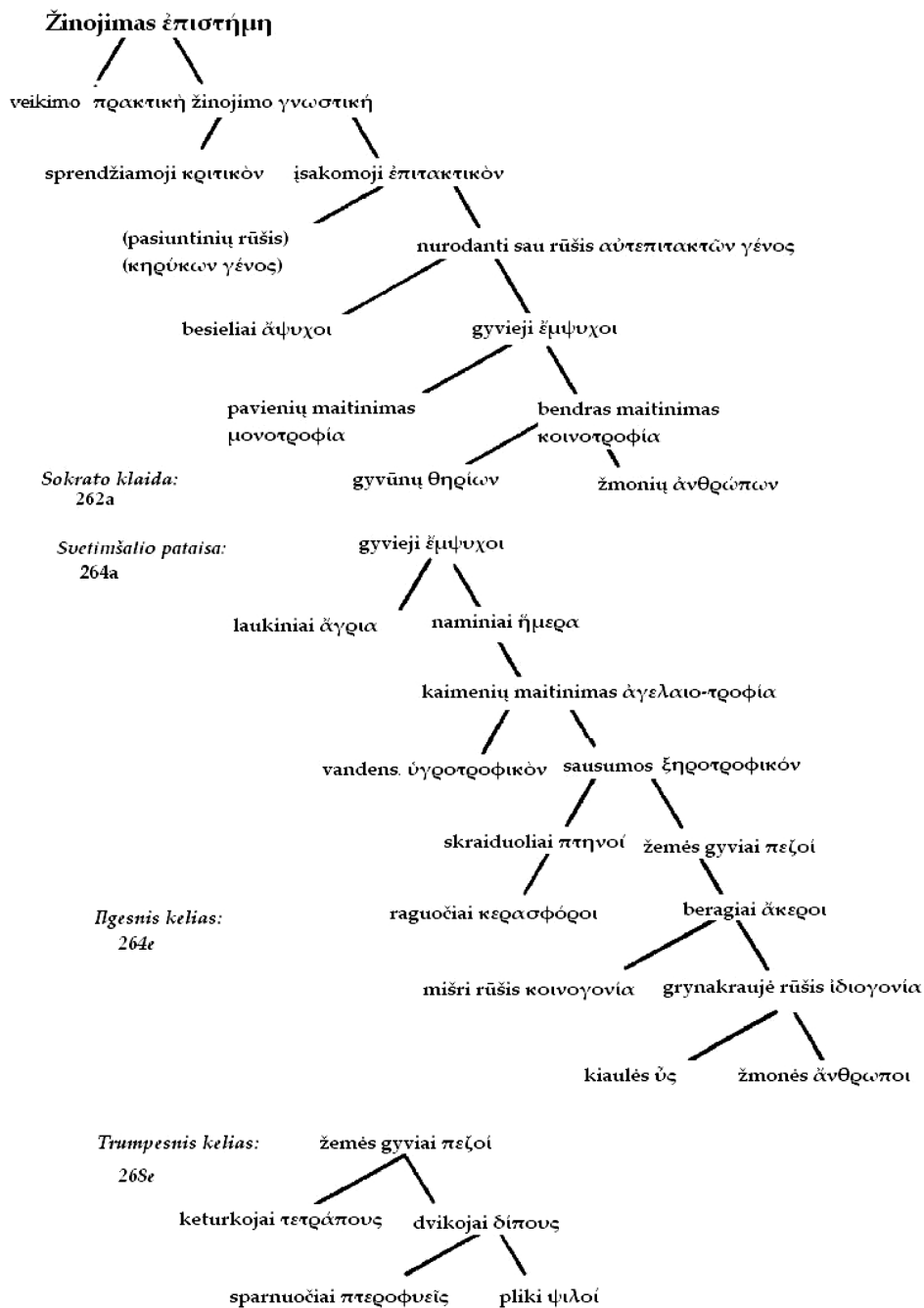
Taigi *Valstybininko* mito pamatinis teiginys – pradžioje (269c) „aukso amžiaus“ pasaulis valdytas paties dievo: αὐτὸς ὁ θεὸς συμποδηγεῖ πορευόμενον καὶ συγκυκλεῖ, kiltų nesuderinamumo su dabartine pasaulio santvarka grėsmė. Šio pavojaus išvengiama pasitelkus pasaulio skriejimo ratu krypties pokyčio ir vienatinio dievo pasitraukimo kaip dieviško akto idėją tuo paaiškinant būtiną materijos ir regimojo pasaulio netobulumą ir nepakankamumą bei dieviško ir žmogiško prado santykį. Kitaip tariant, pradinė tobulumo būklė pakito pasitraukus dieviškajam pradui ir viską patikėjus saivališkai raidai. Esą pirmojo pradžioje žmonės gimdavę ne įprastai, o iš žemės, o tai turėtų byloti apie tobulesnę, „dieviškesnę“ kilmę be žmogiškosios netobulybės prado, kitaip tariant, artimesnio idėjų pasauliui, mažiau nutolusio atspindžio. Dabartinė kilmė – atspindžio atspindys, dėl kurio kiekviena karta nuo pirmapradės tobulybės vis labiau tolsta ir „materialėja“. Taigi „aukso amžius“ tampa tarsi idėjų pasaulio eufemizmu, kuriame veikia dieviškas ganytojas, negalimas pokyčio pasaulyje; idėjų pasaulio emanacija, dalinis materialiojo pasaulio reiškinių atsiskyrimas nuo jo, idėjos sau pakankamumas – panašu, kad būtent apie tai netiesiogiai kalbama šiame mite. Vis dėlto bandymas paaiškinti materijos netobulumą įtraukus dieviškąjį pradą (plg. Plat. *Cra.* 426) – ne priežasties atskleidimas, o atsiprašymas už negalėjimą nurodyti priežasties.

Kalbant apie mito struktūrą pažymėtina, kad jį sudaro keletas pasakojimo etapų: pirmiausia nušviečiamas vadinamasis Krono, vieno dievo valdymo amžius (271d–272a), be rūpesčio, kai visi gyvena

tarsi šeima su bendrais vaikais ir žmonomis, visa gaudami savaime, be aprangos ar pastogės poreikio, stygio ir tarsi kaimenė valdomi valdovo-ganytojo dievo. Paaiškėja, kad tokiomis aplinkybėmis valdovo kaip ganytojo apibrėžtis, pateikta dialogo pradžioje, būtų teisinga. Tačiau netrukus įvyksta pokytis, „žmogaus kryptis“, pasaulio judėjimo kryptis pakitus į priešingą pusę, o tai sukelia visa ko, taip pat ir žmogiškųjų būtybių, priešingos linkmės raidą. „Dar gilesnis kryptis“ įvyksta kryptis pakitus antrą kartą ir dievui pasitraukus, tai sutaptų su „mūsų“ laikų pradžia; tuo metu žmonės ištiko begalė nelaimių ir sunkumų, dar nemokėdami apsiginti, jie tapo lengvai prieinamu grobiu žvėrimis¹¹, iki pasigailėję dievai dovanojo meistrystes. Tada prasiėjo ketvirtasis etapas, „dalinė žmogaus restauracija“, iš dalies įsikišus dievui, iš dalies dėl meistrystės suklestėjimo ir pilietinių bendruomenių kūrimosi ir raidos, naujų valdovų, nebe ganytojų, iš savo tarpo iškilimo. Taigi apibendrinant reikia pasakyti: mito tarsi dvi pagrindines dialogo tezes jungiančio ornamento įaudimas ir paties mito keturių etapų struktūra ir pasaulio krypties pokyčio tarsi šaudyklės judėjimo idėja vėlgi tarytum kitu teksto lygmeniu atkartoja pagrindinę dialogo kaip dialektinio samprotavimo ir filosofinio mito suaukdimo idėją.

Minėtą idėją, dialektinio samprotavimo ir mito dvilypumo esmę atskleidžia su Platono filosofijos tyrimu nesusijęs Antoninas

¹¹ Plg. *Prt.* 322b: ἀπώλλυντο οὖν ὑπὸ τῶν θηρίων διὰ τὸ πανταχῆ αὐτῶν ἀσθενέστεροι εἶναι, καὶ ἡ δημιουργικὴ τέχνη αὐτοῖς πρὸς μὲν τροφήν ἰκανὴ βοηθὸς ἦν, πρὸς δὲ τὸν τῶν θηρίων πόλεμον ἔνδεης.

2 pav. Skirstymo scema dialoge

Arto¹², kalbėdamas apie kalbinę ir teatrinę raišką¹³: „Tikroji raiška slepia tai, ką atskleidžia. Ji priešpriešina dvasią realiai gamtos tuštumai, kaip atsvarą sukurdama mąstymo pilnatvę. [...] Kiekvienas stiprus jausmas pažadina mumyse tuštumos idėją. O aiški kalba, trukdanti atsiverti tai tuštumai, trukdo ir mąstyme atsirasti poezijai. Štai kodėl vaizdas, alegorija, figūra, kuri maskuoja tai, ką norėtų atskleisti, dvasiai yra daug reikšmingesnė, negu analizuojant kalbėjimą atsivėręs aiškumas.“ Taigi dialektinio kalbėjimo aiškumas, susidūręs su neįveikiamu klausimu, kuria miglotumą, o miglotas mitas nuskaidrina ir atskleidžia dialektiniu mąstymu neįveikiamus klausimus.

Anankės verpstė kaip kosminė ašis, arba Apie audimą kaip kosminį akną

Išnagrinęjus daugelį *Valstybininko* teksto klotų, dera atskleisti audimą kaip dialogų vienį kuriantį elementą: iš dviejų teksto registrų – dialektinio kaip grindžiamo logika, faktais ir tiesa kaip logiškai išprotauta baigtimi, ir vaizdinio, metaforinio, – antruoju veikia organiškai įkomponuotas filosofinis mitas, esminė dialogo ašis, „mitiška“, „mistiška“ pagrindžianti skirstymo metodą, valdovo kaip ganytojo negalimumą ir teksto kaip vienio, audinio būvį. Panašiai ir *Valstybininke*, dialogas audžiamas tarsi vientisas audinys: skirstymas natūraliai perauga į mitą kaip būtiną teksto elementą ir vėl grįžta į skirstymą. Mitas organiškai įaudžiamas į filosofinį dialogo audinį

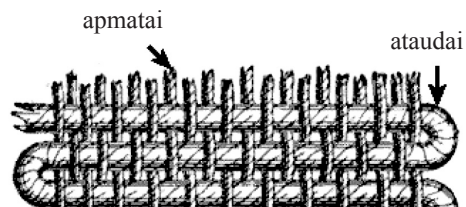
¹² Antonin Artaud, *Teatras ir jo antrinė*, Vilnius: Scena, 1999, p. 64.

¹³ Ironiška, prisiminus paties Platono sąsajas su teatru ir dažnai pabrėžiamą jo kuriamų dialogų ir jų veikėjų dramatiškumą.

ir tampa esmine jo dalimi ir sąlyga. Taigi panašu, kad skirstymas tarytum atspindi ir pats tampa dialogo audinio apmatų ir ataudų siūlių sampyna, kuri esminga audžiamo kūrinio vieniui ir organiškai dalių sąsajai.

Neatsitiktinai kalbama apie mito kaip ornamentinio, atskleidžiančio, nušviečiančio darinio „įaudimą“, ir ne bet kokį audimą, o tolygų (gr. εὐθυπλακία) – audimo rūšį, kai ataudų ir apmatų siūlai vienodo storio; toks audinys patogiausias siuvinėti, taigi tolygus dialogo suaudimas geriausiai tinka mito ornamentui. Audimo pavyzdys ne tik padeda atskleisti valstybininko kaip skirtingus, vienodos vertės šurkščius ir švelnius charakterius į vientisą valstybės audinį suaudžiančio audėjo paskirtį, bet ir pasaulio judėjimo pokytį ir skirtingų krypčių skriejimą ratu tarsi šaudyklės judėjimą po audinį, jos skriejimą viena kryptimi, tuomet daromą posūkį ir grįžimą kita kryptimi; taip nejučia užsimezga pasaulio ir šaudyklės judėjimo sąsaja (žr. 3 pav.):

Šaudyklės judėjimas po audinį, pasaulio skriejimas pirmyn-atgal tarsi rodo laiko judėjimą, galimą pokrypį ir atvirkščią laiko eigą. Tiek šaudyklė skrieja tarp audinio apmatų siūlių, tiek laikas pakitus skriejimo kryptimi teka priešinga linkme (plg. *Plt.* 270d–271c atvirkštinę žmonių raidą). Be to, audžiama vaikščiojant aplink besifor-

3 pav. Šaudyklės judėjimas po audinį

muojanti audini¹⁴, o tai jau trečio lygmens apskritiminis elementas greta šaudyklės ir kosminės, o jeigu turėsime omenyje ir laiką, net ketvirto.

Vertas dėmesio ir dievo kaip pirminio judintojo klausimas. Žodis θεός kildinamas iš ide. *dⁿ(e)h₁s-, siejamo su gr. θέω „bėgti“ (bent jau Platono *Kratile*, žr. citatą toliau), taigi dievas kaip bėgantis ir verčiantis bėgti pasaulį ir kartu laiką ratu¹⁵, dievas kaip besisukantis pats greta besisukančio kosmo; plg. (Cra. 397d): [τοὺς θεοὺς] ἠγεῖσθαι οὐσπερ νῦν πολλοὶ τῶν βαρβάρων, ἥλιον καὶ σελήνην καὶ γῆν καὶ ἄστρα καὶ οὐρανόν: ἅτε οὖν αὐτὰ ὀρῶντες πάντα ἀεὶ ἰόντα δρόμῳ καὶ θεόντα, ἀπὸ ταύτης τῆς φύσεως τῆς τοῦ δαίμονος “θεοὺς” αὐτοὺς ἐπονομάσαι. „Tad regėdami visus juos [dievus, – aut. past.] amžinai judant bėgte ir skuodžiant, pagal šią skuodimo prigimtį įvardijo juos dievais.“ Kitas bandymas etimologizuoti θεός nuo ide. *dⁿewh₂- „iškilti, pasirodyti iš miglos, dūmų“ susijęs su gr. θυμός „dūmas“, taigi dievas kaip demiurgas, kaip pasirodantis ir visa atskleidžiantis iš pirmapradžių rūkų, pirmaprados kosminės šaudyklės judintojas. O lietuviškas „dievas“ kilęs iš *dyēus (kaip ir gr. Ζεύς, gen. Διός, lot. Juppiter ir deus, vedų द्यौष् पति Dyaus Pitā, sansk. Dyàuspitaḥ), pirminės semantikos sluoksnio vedimas iš apskritai dangaus sąvokos¹⁶,

taigi dievas kaip dangaus, dienos, dieviškumo, šviesumo apraiška ir valdovas, „nušviečiantysis“, o tai įdomiai susieja ir kuria įtampą su abiem graikiškais bandymais etimologizuoti bei suaudžia graikišką ir lietuvišką tekstus. Antra vertus, dialoge daug dėmesio skiriama matui, tolygumui ir proporcijai, o tai savo ruožtu gražiai susiję su su trečiaja dievo sąvoka, plg. Leg. IV 716c: ὁ δὲ θεὸς ἡμῖν πάντων χρημάτων μέτρον ἄν εἴη μάλιστα „tebūnie dievas didžiausias visų dalykų matas“¹⁷, taigi dievo kaip mato valdovo, matų mato, itin svarbaus tiek audinyje, tiek valstybėje, vaidmuo.

Antra vertus, nors Jacobas Kleinas¹⁸ teigia, kad kiekvieną Platono dialogą dera suvokti kaip vienį, nepriklausomą nuo kitų tekstų, vis dėlto verta išvelgti tam tikras sąsajas ir bendrybes, ne tapatumą. *Valstybininko* mitas susijęs su *Valstybės* Ero mitu ir jo filosofine mintimi, panašiai įaus-ta į painią mito struktūrą, „užtemdančią“ laisvės ir būtinybės klausimą bei visybės transcendentalumo problemą. Taigi audiniu tampa ne vien pats tekstas, kaip audinys audinyje paaiškėja ir *Valstybininko* mitas, kuriamas šaudyklės ir besisukantis aplink kosminę ašį, dargi su nusidriekusiomis vijomis į kitus Platono dialogus, tarkime, Kadmo (*Resp.* III 414d–415d)¹⁹ ar Ero mitus, ypač pasakojimą apie Anankės verpstę (*Resp.* X 614b–617c). Pirmajame jų, Kadmo mite, pasakojama:

[...] ἦσαν δὲ τότε τῇ ἀληθείᾳ ὑπὸ γῆς ἐντὸς πλαττόμενοικαὶ τρεφόμενοι

¹⁴ Esminis skirtumas nuo vėlesnių laikų staklių, kuriomis audžiama sėdint.

¹⁵ Beje, liet. ratas kilęs iš tos pačios ide. šaknies *sker-, reiškiančios bėgti, sukis ratu, kaip ir gr. τερέω „bėgti“; τροχος „bėgimas“ ir τροχός „ratas“.

¹⁶ Grace Sturtevant Hopkins, „Indo-European *deiwos and related Words“, in: *American Journal of Philology*, Philadelphia, Linguistic Society of America, 1932, no. 12.

¹⁷ Versta autorės.

¹⁸ Jacob Klein, *Plato's trilogy: Theaetetus, the Sophist, and the Statesman*, London and Chicago: The University of Chicago Press, 1979, 2.

¹⁹ Čia ir kitur cituojama iš Platonas, *Valstybė*, vertė Jonas Dumčius, Vilnius: Pradai, 2000.

καὶ αὐτοὶ καὶ τὰ ὄπλα αὐτῶν καὶ ἡ ἄλλη σκευὴ δημιουργουμένη, ἐπειδὴ δὲ παντελῶς ἐξειργασμένοι ἦσαν, καὶ ἡ γῆ αὐτοὺς μήτηρ οὖσα ἀνήκεν. [...] ἄλλ' ὁ θεὸς πλάττων, ὅσοι μὲν ὑμῶν ἱκανοὶ ἄρχειν, χρυσὸν ἐν τῇ γενέσει συνέμειξεν αὐτοῖς, διὸ τιμιώτατοί εἰσιν: ὅσοι δ' ἐπίκουροι, ἄργυρον: σίδηρον δὲ καὶ χαλκὸν τοῖς τε γεωργοῖς καὶ τοῖς ἄλλοις δημιουργοῖς. [...] ὡς χρησιμοῦ ὄντος τότε τὴν πόλιν διαφθαρῆναι, ὅταν αὐτὴν ὁ σιδηροῦς φύλαξ ἢ ὁ χαλκοῦς φυλάξῃ.

„[...] iš tikrųjų tuo metu jie buvo po žeme formuojami – ir jie patys, ir jų ginklai, ir visa jų apranga. Kai jie buvo visiškai suformuoti, žemė, jų motina, išleido juos į paviršių. [...] dievas, formuodamas tuos iš jūsu, kurie bus tinkami valdyti, įmaišė aukso, todėl jie yra vertingiausi, formuodamas padėjėjus, jis įmaišė sidabro, o žemdirbius ir įvairius amatininkus – geležies ir vario. [...] Mat buvo pranašauta, kad valstybė pražus tada, kai ją saugos geležinis ar varinis sargybinis.“

Šis mitas su *Valstybininku* siejasi ke-
liais aspektais: visų pirma, žmonės jame
gimsta iš žemės, be to, metalų idėja glau-
džiai susijusi su Hesiodo, Ovidijaus ir kt.
kūriniais ir juose aptinkama mitine amžių
raidos idėja, pamatiniu ryšiu susijusia su
Valstybininko mitu.

Be to, atkreiptinas dėmesys į žemės
kaip motinos gimdytojos provaizdį, kuris
graikų tradicijoje išliko vaizduojant Gają,
Rėją ir Pandorą, kartais Kibelę ikono-
grafijoje kaip pusiau iš žemės iškilusios
moters, chtoniškos vaisingumo dievybės.
Iš ikiindoeuropietiško mitologinio klodo
paveldėtas gyvatės kaip dievybės garbini-
mas, ir jos dar neatsiskyrusios nuo žemės
provaizdis, vėliau iš dalies priskirtas dei-
vei Atėnei, dažnai vaizduojamai su savo
toteminiu gyvūnu gyvatėmis, o Poseidono

chtoniškumą atskleidžia būtent jo eponi-
mas Γαῖήοχος „žemės kratytojas, pur-
tytojas“. Taigi Platono mituose vaizduo-
jamas pirmųjų žmonių gimimas iš žemės
iščių kelia pagrįstų įtarimų dėl mitų archa-
jiškumo, net ikiindoeuropietiško paveldo
pėdsako, įtausto į filosofinį tekstą.

Antrasis tekstas svarbus dėl pasako-
jimo apie Anankės verpstę (614b–617c),
įtaisa, valdanti lemtį ir būsimo gyvenimo
burtus, taigi atliekanti lemties vaidmenį,
plg. gr. Ἀνάγκη „būtinybė, neišvengiama
lemtis“; deja, norint atskleisti panašumą ir
mito svarbą, teks įterpti nemažą *Valstybės*
teksto citatą. Taigi mite pasakojama apie
vertikalų žemę ir dangų jungusį šviesos
stulpą, ties kurio viduriu – iš dangaus nu-
leisti grandinių galai:

Ἐκ δὲ τῶν ἄκρων τεταμένον
ἀνάγκης ἄτρακτον, δι' οὐ πάσας
ἐπιστρέφεισθαι τὰς περιφοράς [...] Ἐκ
δὲ τῶν ἄκρων τεταμένον ἀνάγκης
ἄτρακτον, δι' οὐ πάσας ἐπιστρέφεισθαι
τὰς περιφοράς ὀκτῶ γὰρ εἶναι τοὺς
σύμπαντας σφονδύλους, ἐν ἀλλήλοις
ἐγκειμένους, κύκλους ἄνωθεν τὰ
χείλη φαίνοντας, νῶτον συνεχές ἐνός
σφονδύλου ἀπεργαζομένους περὶ
τὴν ἡλακάτην: ἐκείνην δὲ διὰ μέσου
τοῦ ὀγδόου διαμπερὲς ἐληλάσθαι. [...]
κυκλεῖσθαι δὲ δὴ στρεφόμενον τὸν
ἄτρακτον ὅλον μὲν τὴν αὐτὴν φορᾶν,
ἐν δὲ τῷ ὅλῳ περιφερομένῳ τοὺς μὲν
ἐντὸς ἑπτὰ κύκλους τὴν ἐναντίαν
τῷ ὅλῳ ἡρέμα περιφέρεσθαι. [...]
στρέφεισθαι δὲ αὐτὸν ἐν τοῖς τῆς
ἀνάγκης γόνασιν. ἐπὶ δὲ τῶν κύκλων
αὐτοῦ ἄνωθεν ἐφ' ἐκάστου βεβηκέναι
Σειρῆνα συμπεριφερομένην, φωνὴν
μίαν ἰεῖσαν, ἓνα τόνον: ἐκ πασῶν
δὲ ὀκτῶ οὐσῶν μίαν ἁρμονίαν
συμφωνεῖν. [...] ἄλλας δὲ καθήμενας
πέριξ δι' ἴσου τρεῖς, ἐν θρόνῳ ἐκάστην,
θυγατέρας τῆς ἀνάγκης, Μοίρας,

λευχειμονούσας, στέμματα ἐπὶ τῶν κεφαλῶν ἔχούσας, Λάχεσιν τε καὶ Κλωθῶ καὶ Ἄτροπον, ὕμνεῖν πρὸς τὴν τῶν Σειρήνων ἀρμονίαν, Λάχεσιν μὲν τὰ γεγονότα, Κλωθῶ δὲ τὰ ὄντα, Ἄτροπον δὲ τὰ μέλλοντα. Καὶ τὴν μὲν Κλωθῶ τῇ δεξιᾷ χειρὶ ἐφαπτομένην συνεπιστρέφειν τοῦ ἀτράκτου τὴν ἔξω περιφορᾶν, διαλείπουσαν χρόνον, τὴν δὲ Ἄτροπον τῇ ἀριστερᾷ τὰς ἐντὸς αὐῶσαύτως: τὴν δὲ Λάχεσιν ἐν μέρει ἑκατέρας ἑκατέρᾳ τῇ χειρὶ ἐφάπτεσθαι.

„Ant tu grandinių galų buvo pakabinta Anankės verpstė, apie kurią sukosi sferos. [...] Iš viso buvę aštuoni velenai, sukišti vienas į kitą; iš viršaus buvę matyti jų visų išsikišę graižai, kurie atrodę tarsi žiedai; jie tarsi sudarę vieną veleną apie verpstės ašį, kuri ėjusi kiaurai per aštuntąjį veleną. [...] Visa verpstė vienodai sukosi apie savo ašį, bet jai sukantis septyni vidiniai žiedai iš lėto sukėsi priešinga kryptimi. [...] Pati verpstė sukosi ant Anankės kelių. Ant kiekvieno žiedo krašto stovėjusi sirena, kuri, sukdamasi kartu su žiedu, dainavusi vieno jai būdingo aukštumo balsu. Jų visų aštuonių balsai sudarę gražų sąskambį. [...] Aplink sirenas vienodu atstumu nuo jų sėdėjusios sostuose kitos trys būtybės, vilkinčios baltais drabužiais, su vainikais ant galvų; tai buvusios Anankės dukros Moiros: Lachesė, Kloto ir Atropė. Jos dainavusios vienu balsu, sutardamos su sirenomis, – Lachesė apie praeitį, Kloto apie dabartį, o Atropė apie ateitį. Be to, Kloto kartkartėmis dešine ranka paliesdavusi išorinį žiedą ir padėdavusi jam suktis, Atropė kaire ranka padėdavusi suktis vidiniams žiedams, o Lachesė tai viena, tai kita ranka padėdavusi tai vienam, tai kitam.“

Tuomet Lachesė paskirdavo daimoną, kuris:

[...] πρῶτον μὲν ἄγειν αὐτὴν πρὸς τὴν Κλωθῶ ὑπὸ τὴν ἐκείνης χειρῶς τε καὶ ἐπιστροφῆν τῆς τοῦ ἀτράκτου

δίνης, κυροῦντα ἦν λαχῶν εἴλετο μοῖραν: ταύτης δ' ἐφαψάμενον αὐθις ἐπὶ τὴν τῆς Ἀτρόπου ἄγειν νῆσιν, ἀμετάστροφα τὰ ἐπικλωσθέντα ποιοῦντα.

„[...] pirmiausia vesdavęs sielą pas Kloto ir pastatydavęs ją po jos ranka ir po jos sukama verpste – taip jis patvirtindavęs sielos pasirinktąjį likimą. Palietus verpstę, jis vesdavęs sielą prie Atropės siūlų, kad padarytų nepakeičiamą tai, ką priverpė Kloto.“

Taigi ryšys su *Valstybininko* mitu aki-vaizdus: verpstė tarsi kosminė ašis, lemianti ir suaudžianti tiek atskiro žmogaus, tiek kosmo, tiek teksto ar tekstų audinį apskritai, tiek ir politinės bendruomenės sąrangą, taigi atsiskleidžia verpstės kaip simbolio visuotinumas. Čia dera prisiminti Naglio Kardelio išvalgas²⁰ apie verpstę-pasaulio ašį ir jos sąsają su laiku: „Laikrodžio skritulys su jame pažymėtomis padalomis ir jo centre įtvirtintomis rodyklėmis turi savitą topografiją [...] matematiniam laikrodžio centre rodyklės tarsi sustingsta – sakytume, pasaulio ašyje, atitinkančioje būties centrą ir šaltinį, laikas „sustoja“ ir pereina į „stovinčią“ amžinybę“. Be to, atkreiptinas dėmesys į *Valstybininko* ir Ero mito leksinį panašumą: gausybė žodžių, jau aptartų dialogo stilių nagrinėjančiame poskyryje, perteikia sukimąsi, judėjimą ratu ir dar kartą pabrėžia verpstės ir kosminės ašies tapatumą; kita vertus, minėti sudurtiniai žodžiai savo ruožtu kuria audinį kitame kūrinyje klode ir susisaistę šakninėmis morfemomis grįstais sąryšiais nusidriekia per visą teksto, dialogo audinį, apkeliavusį visą apskritimą ir grįžusį prie

²⁰ Naglis Kardelis, *Pažinti ar suprasti? Humanistikos ir gamtotyros akiračiai*, Vilnius: Naujasis Židinys-Aidai, 2008, 53.

savo ištakų, prie valstybininko ir valdovo paieškos idėjos²¹. Be to, sprendimą, lemti mite valdo moteriškos dievybės: Anankė, jos dukterys Moiros (nuo gr. μείρομαι – skirti, teikti) Lachesė (gr. Λάχεσις nuo λαγχάνω „igauti, skirti“ kaip Skiriančioji), Kloto (gr. Κλωθώ nuo κλώθω „verpti“ kaip žmogaus likimo verpėja) ir Atropė (Ἄτροπος nuo τρέπω „sukti, apsukti“ su *alfa privativum* kaip Nutraukiančioji gyvenimo siūlą), bei Sirenos (nuo σειρέω „išsėkinti, išseikvoti“ arba σειριάζω „žiburiuoti, žerėti“), esančios greta žiedinės struktūros mįslingosios verpstės, nulemiančiosios visatos ašies, taigi Anankė tarsi audėja, vaikščiojanti aplink audinį, tarsi valstybininkas, suaudžiantis valstybės audinį. Tik skirtumas tarp abiejų dialogų ir jų mitų tas, kad *Valstybininke* vaizduojama pasaulio „audinio“ pradžia valdant dievui ir tolesnė jo raida, o *Valstybės* Ero mite – žmogiškosios egzistencijos, jo „audinio“ pabaiga, naujo likimo skyrimas ir Anankės verpstė kaip lemties skyrimo įrankis.

Čia galima įžvelgti labai įdomią analogiją su siela Phaed 87d–e:

Εἰ γὰρ ῥέοι τὸ σῶμα καὶ ἀπολλύοιτο
ἔτι ζῶντος τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλ’ ἡ ψυχὴ
αἰεὶ τὸ κατατριβόμενον ἀνυφαίνοι.

„Mat jei kūnas yra bei žūsta žmogui dar gyvam esant, siela visuomet naujai nusiaudžia tai, kas susidėvi“

ir 84a:

Οὕτω λογίσαιτ’ ἂν ψυχὴ ἀνδρὸς
φιλοσόφου, καὶ οὐκ ἂν οἰηθῆι
τὴν μὲν φιλοσοφίαν χρῆναι αὐτὴν
λύειν, λουούσης δὲ ἐκείνης, αὐτὴν
παραδιδόναι ταῖς ἡδοναῖς καὶ
λύπαις ἑαυτὴν πάλιν αὐτὴν ἐγκαταδεῖν
καὶ ἀνήνυτον ἔργον πράττειν

²¹ Žr. 5 ir 6 išnašas.

Πηνελόπτης τινὰ ἐναντίως ἰστὸν
μεταχειριζομένης.

„Juk išmintį mylinčio vyro siela tikriausiai samprotaus taip: ji nemanyt, esą filosofijos reikalas ją vaduoti, o ji pati, kol ana atriša, save vėl atiduos malonumams ir skausmams, kad iš naujo ją surištų, tarsi priešingai paleisdama savo audimo stakles dirbtų nesibaigiantį Penelopės darbą.“

Antroje citatoje minima Penelopė vengdama santuokos trejus metus dienos audė, o naktimis ardė savo audinį. Vėl save surišti, suausti atiduodanti siela elgtųsi panašiai, bet „priešinga kryptimi“ – leisdama nuausti, kas išardyta. Sielos audėjos įvaizdis artimas Kėbeto sielos palyginimui su siuvėju 87b: jei paskutinis siuvėjo pasiūtas drabužis tveria ilgiau už mirusį meistrą, gal ir siela kartą miršta palikdama savo „drabužį“²²?

Antra vertus, likimo dievybių ir audimo sąsaja atsiskleidžia ir kitose mitologijose, tarkime, romėnų Parkos, vijančios gyvenimo siūlą islandų normos (sen. isl. *nornar*), kurių garsiausios Urdr „Praeitis“, Verđandi „Dabartis“ ir Skuld „Ateitis“²³, egiptiečių Neith (*nt*), kurios varde susipina ir įtampą kuria bendrašakniai *nnt* „audimas“ ir „būtis“; rusų rusalkos, kaip ir lietuvių laumės²⁴, verpia²⁵, graikų nereidės – verpia ir

²² Tatjana Aleknieienė, „Paaiškinimai“, in: Platonas, *Faidonas*, Vilnius: Aidai, 1999, 216.

²³ Plg. Völuspá, dronke 1997:20: „Vardu Urd viena, Verandi – antroji, – / runas jos išraižo, – trečioji – Skuld. / Įstatymus kūrė, gyvenimus skyrė / Žmonių gentims ir likimus.“, *Poetinė Eda*, vertė Aurelijus Vijūnas, Vilnius: Aidai, 2009, 60.

²⁴ Norbertas Vėlius, *Mitinės lietuvių sakmių būtybės: Laimės, laumės, aitvarai, kaukai, raganos, burtininkai, vilktakiai*, Vilnius: Vaga, 1977, 96.

²⁵ Эрна Васильевна Померанцева, «Русский фольклор о русалках», in: *Acta Ethnographica Akademiae Scientiarum Hungaricae*, t. 19, Budapest, 1970, 308.

audžia²⁶. Be to, audimo pavyzdžių gausu ir graikų mitologijoje: Panatėnųjų šventės metu Atėnei nešamas peplis, Atėnės ir audėjos Arachnė varžytuvės, Penelopė, suaudžianti ir išardanti audinį, Ariadnės siūlas kaip išėjimas iš labirinto, Filomelės ir Proknės istorija, kurioje Filomelė apie nusikaltimą pranešą nuaudusi audinį, taip pat Elektros ir Oresto atpažinimo pagal Elektros austą audinį scena ir kt. Taigi visi šie mitologiniai pavyzdžiai ne tik atskleidžia audimą kaip moterišką sritį, bet ir parodo glaudžią laiko ir audimo sąsają, kuri, prisiminus *Valstybininko* mitą, padeda dar labiau išryškinti tvirtą įvairių dialogo klotų sąaudą.

Baigiant sunku nepastebėti stipraus moteriško prado Platono tekstuose, ypač nagrinėjamame dialoge. Pasitelkus vieną moteriškiausių darbų – audimą itin vyriškai veiklai, deduciniu skirstymu grįstai politinės meistrytės esmės paieškai, tarsi pabrėžiamas moteriškos išminties, išvalgos būtinumas žinojimu besiremiančiam valdovui, šitaip moteriškiems darbams suteikiamos vyriškos filosofinės prasmės. Moteriškas meistrystės, taipgi audimą, globoja Atėnė, filosofijos deivė, kuriai Panatėnųjų šventės metu dovanojamas

²⁶ Theodoros Vlachos „Geister- und Dämonenvorstellungen im südosteuropäischen Raum griechischer Sprachzugehörigkeit“, in: *Österreichische Zeitschrift für Volkskunde*, neue Serie, Bd. 25, Gesamtserie Bd 74, H. 3, Wien, 1971, 225.

LITERATŪRA

Alekniėnė Tatjana, 1999: „Paaiškinimai“, in: Platonas, *Faidonas*, Vilnius: Aidai.

Artaud Antonin, 1999: *Teatras ir jo antrininkas*, Vilnius: Scena.

austas peplis. Apskritiminio elemento *locus communis* Platono dialoguose įgauna esminio elemento statusą, ypač prisiminus apskritą Atlantidos miesto sandarą *Kritijoje*, valstybės centre įkurdinamas moteriškų dievybių, ypač archajiškos ir su ikiindoeuropietišku mitologiniu klotu itin susijusios Hestijos, šventyklas, rutulišką kosmą ir rutulišką demiurgą kaip tobulą ir sau pakanamą dievybę ir kūrėją *Timajuje*, gyvenimo ratą, plg. *Resp.* VII 546a:

Καὶ ἐν ἐπιγείοις ζῴοις φορὰ καὶ ἀφορία ψυχῆς τε καὶ σωμαίων γίνονται, ὅταν περιτροπαὶ ἐκάστοις κύκλων περιφορὰς συνάπτωσι, βραχυβίοις μὲν βραχυπόρους, ἐναντίοις δὲ ἐναντίας.

„[...] ant žemės gyvenančių gyvų būtybių sielos ir kūnai patiria vaisingumo ir nevaisingumo periodus; jų kaita sudaro uždara besisukančią ratą, kiekvienai rūšiai skirtingą, – trumpaamžių būtybių šis ratas mažas, ilgaamžių – didelis; kai ratas užsidaro, ciklas prasideda iš naujo.“

Be to, prisiminus elementų ciklą žemė–vanduo–oras–ugnis (*Ti.* 49b–c), žmogaus galvos (*Ti.* 44d) ir androginų kaip tobulų būtybių (*Symp.* 189e) rutulinę sandarą, pagrįstai galima svarstyti apie dialogo *Valstybininkas* kaip įvairiais aspektais vieningo ir organiško audinio įaudimo į kitų Platono tekstų visuotinį ir diskretišką audinį, kurio gijos nusidriekia gerokai giliau laiko atžvilgiu nei V a. pr. Kr., idėja.

Benardete, Seth, 2006: *The being of the beautiful: Plato's Theaetetus, Sophist, and Statesman*, Chicago and London: The University of Chicago Press.

Hopkins Grace Sturtevant, 1932: „Indo-European *deiwos and related Words“, in: *American Jour-*

nal of Philology, Philadelphia, Linguistic Society of America, 1932, no. 12.

Jakobson Roman, 1973: *Questions de poétique*, Paris, Seuil.

Kardelis Naglis, 2008: *Pažinti ar suprasti? Humanistikos ir gamtotyros akiračiai*, Vilnius: Naujasis Židinys-Aidai.

Klein Jacob, 1979: *Plato's trilogy: Theaetetus, the Sophist, and the Statesman*, London and Chicago: The University of Chicago Press.

Nastopka Kęstutis, 2004: „Europinė semiotika šiaudien“, in: *Literatūra*, 2004, 46(5).

Platonas, 1995: *Timajas. Kritijas*, vertė Naglis Kardelis, Vilnius: Aidai.

Platonas, 1996: *Kratilas*, vertė Mantas Adomėnas, Vilnius: Aidai.

Platonas, 1999: *Faidonas*, Vilnius: Aidai.

Platonas, 2000: *Puota, arba Apie meilę*, vertė Tatjana Aleknieinė, paaškinimai Vytauto Ališausko, Vilnius: Aidai.

Platonas, 2000: *Valstybė*, vertė Jonas Dumčius, Vilnius: Pradai.

Poetinė Eda, vertė Aurelijus Vijūnas, Vilnius: Aidai, 2009.

Šventasis Raštas: Senasis ir Naujasis testamentas, vertimas iš hebrajų, aramėjų ir graikų kalbų; Senąjį testamentą iš hebrajų, aramėjų ir graikų kalbų vertė Antanas Rubšys; Naująjį testamentą iš graikų kalbos vertė Česlovas Kavaliauskas, Vilnius, Katalikų pasaulis, 1999.

Važgėlaitė Raminta, *Platono Politikas : įvadas, vertimas ir komentarai*, Vilnius, 2011, bakalauro darbas.

Vėlius Norbertas, 1977: *Mitinės lietuvių sakmių būtybės: Laimės, laumės, aitvarai, kaukai, raganos, burtininkai, vilktakiai*, Vilnius: Vaga.

Vlachos Theodoros, 1971: „Geister- und Dämonenvorstellungen im südosteuropäischen Raum griechischer Sprachzugehörigkeit“, in: *Österreichische Zeitschrift für Volkskunde*, neue Serie, Bd. 25, Gesamtserie Bd 74, H. 3, Wien.

Wittgenstein Ludwig, 1973: *Philosophical Investigations*, Upper Saddle River, New Jersey: Prentice Hall.

Померанцева Эрна Васильевна, 1970: «Русский фольклор о русалках», in: *Acta Ethnographica Academiae Scientiarum Hungaricae*, t. 19, Budapest.

WEAVING AS A TEXT ARRANGING ELEMENT IN PLATO'S *STATESMAN*

Raminta Važgėlaitė

S u m m a r y

The *Statesman* is Plato's neglected political work, but it is crucial for the understanding of the development of his political thinking as well as extending the understanding of his other works. The dialogue *Statesman* combines two or even more subjects and different aspects of the same subject; the dialogue likewise contains a central section on paradigm and measure which affects the passage between the statesman as a shepherd and the statesman as a weaver. It is ostensibly an attempt to arrive at the definition of the statesman as a ruler who has political power called for a specialized knowledge.

This article analyses the dialogue itself, seeks relation to the other Plato's writings as well as to old archaic and essential symbols, which are found in many different traditions and represent the text as a web, as a cloth referring to many different layers of the text. Also there is put an emphasis on linguistic and stylistic analysis, which is based on comparison of compounds, terminology, specific terms of weaving as well as some astronomical terms. There is also given a wide comparison of weaving which appears as one of the most essential elements of the text which interweaves all its layers and binds together its philosophical, textological and cultural issues as a continuous unity.

Gauta 2011-11-10

Priimta publikuoti 2011-11-18

Autorės adresas:

Lietuvių literatūros katedra

Vilniaus universitetas

Universiteto g. 5,

LT-01513 Vilnius

El. paštas: Raminta.Vazgelaite@ffl.stud.vu.lt